



Анна Приходько

кандидатка юридичних наук,  
експертка Асоціації Реінтеграції Криму  
(Київ, Україна)  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4895-8520>  
[anna.pv2018@gmail.com](mailto:anna.pv2018@gmail.com)

DOI: 10.33498/Юшч-2024-02-039

УДК 341.4

## УНІВЕРСАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В УКРАЇНІ

Анотація. Поточні виклики юридичного реагування на міжнародні злочини, вчинені під час масштабної російської агресії максимально загострили у глобальному правовому вимірі та у контексті вітчизняної правової системи й аспектів порівняльного правознавства питання застосування механізмів універсальної юрисдикції.

Розслідування відповідних злочинів у національній кримінальній юрисдикції третіх країн, яке було анонсоване владою Естонії, Литви, Німеччини, Франції, Швеції та інших країн протягом останніх двох років має особливу актуальність у ситуації, коли поки в Україні у відкритих джерелах немає відомостей про системні судові рішення у провадженнях щодо агресії, екоциду та геноциду та спостерігається накопичення рішень щодо воєнних злочинів відповідно до ст. 438 Кримінального кодексу України стосовно порушень законів і звичаїв війни.

Крім того, наявні провадження у Міжнародному кримінальному суді ймовірно не будуть охоплювати усіх осіб, які вчинили відповідні міжнародні злочини та нині досі спостерігається доктринальне й політичне обговорення щодо утворення спеціального наднаціонального або “інтернаціоналізованого” трибуналу щодо злочину агресії.

Січневе рішення Міжнародного суду ООН у справі “Україна проти Росії” щодо Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (в окупованому Криму) та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (щодо бойових дій на сході України) про події, які передували масштабному російському вторгненню, свідчить, що не всі аспекти відповідальності агресора можуть бути вирішеними на відповідному міждержавному рівні.

У статті окреслене відображення категорії універсальної юрисдикції у міжнародному праві та у сучасній практиці європейських країн, насамперед щодо справ, вчинених підконтрольними Російській Федерації особами в Україні.

Авторка підкреслює, що ця практика стає вагомим знаряддям як розвитку феномену універсальної юрисдикції на глобальному рівні, так і забезпечення справедливості у покаранні російських злочинців. Окреслено основні виклики у цій сфері, які полягають у потребі підвищення ефективності міждержавної співпраці та сприянні невідворотності покарання відповідно до конвенційних обов’язків цивілізованих країн світу.

Ключові слова: агресія; воєнні злочини; геноцид; екоцид; міжнародні злочини; універсальна юрисдикція.

Поточні виклики юридичного реагування на міжнародні злочини підконтрольних російському агресору осіб загострили питання застосування механізмів універсальної юрисдикції у глобальному правовому вимірі

© Анна Приходько, 2024

та стосовно вітчизняної правової системи й аспектів порівняльного правознавства.

Розслідування відповідних злочинів у національній кримінальній юрисдикції протягом останніх двох років було анонсоване владою Естонії, Литви, Німеччини, Франції, Швеції та інших країн; воно має актуальність у ситуації, коли ще немає відомостей про системні судові рішення в українських провадженнях щодо агресії, екоциду та геноциду та спостерігається накопичення рішень стосовно воєнних злочинів відповідно до ст. 438 Кримінального кодексу України<sup>1</sup> щодо порушень законів і звичаїв війни.

Найвні провадження у Міжнародному кримінальному суді ймовірно не будуть охоплювати усіх осіб, які вчинили відповідні міжнародні злочини. Нині досі спостерігається доктринальне та політичне обговорення щодо утворення спеціального трибуналу щодо злочину агресії.

Січневе рішення Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) у справі “Україна проти Росії” щодо Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму про події, які передували масштабному російському вторгненню, свідчить, що не всі аспекти відповідальності агресора можуть бути вирішеними на відповідному міждержавному рівні<sup>2</sup>.

Тривалий період після виникнення феномену універсальної юрисдикції дослідження міжнародного та порівняльно-правового виміру цієї концепції згадували лише окремі українські автори, зокрема: Б. Бабін<sup>3</sup>, О. Базов<sup>4</sup>, К. Гайдей<sup>5</sup>, О. Чубінідзе<sup>6</sup>. Серед іншого заслуговують на згадку тези О. Чубінідзе про відмінності у застосуванні універсальної юрисдикції в міжнародному та національному праві, і про потребу уніфікації розуміння суб'єктів, які можуть бути притягнені до відповідальності через її застосування<sup>7</sup>.

Цікавим є спростування Б. Баби́ним спроб використання російськими каральними структурами та міжнародно-правовою пропагандою принципу універсальної юрисдикції щодо подій в Україні 2014–2015 рр. як частини юридичної агресії Російської Федерації (далі – РФ) та як елемента загальної російської агресії проти України. Утім, ці праці вітчизняних дослідників були написані до масштабної російської агресії, але вони не відображають

<sup>1</sup> Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 31.01.2024).

<sup>2</sup> ‘Judgment in the case concerning the application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination’ (ICJ, 31.01.2024) <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-jud-01-00-en.pdf>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>3</sup> Бабін Б, Плешко Е, ‘Універсальна юрисдикція у кримінальному праві в умовах гібридної війни: Російська пропаганда та міжнародні стандарти’ (2015) 8 Вісник прокуратури 9–27.

<sup>4</sup> Базов О, ‘Універсальна юрисдикція в діяльності Міжнародних кримінальних судів’ (2020) 10 Юридична Україна 42–7.

<sup>5</sup> Гайдей К, ‘Співвідношення категорій міжнародного права: універсальна кримінальна юрисдикція, злочини *jus cogens* та зобов'язання *erga omnes*’ (2015) 7 Альманах міжнародного права 124–32.

<sup>6</sup> Чубінідзе О, ‘Універсальна юрисдикція в міжнародному кримінальному праві’ (автореф дис д-ра філософ) 18.

<sup>7</sup> Там само 18.

поточні справи, що ведуться стосовно відповідних злочинів у європейських країнах<sup>8</sup>.

Метою дослідження є окреслення відображення категорії універсальної юрисдикції у міжнародному праві та у сучасній практиці європейських країн, насамперед щодо справ про вчинені підконтрольними РФ особами в Україні; завданнями статті є здійснення відповідного порівняльного аналізу та співвіднесення оголошених проваджень між собою та опрацювання прогнозу їх подальшого розвитку.

Відзначимо, що попри доктринальні відсилання до договірних норм, нині міжнародно-правовий вимір універсальної юрисдикції не є конкретизованим навіть на резолютивному рівні.

Доктринальне визначення універсальної юрисдикції, яке запропонувала в 2001 р. “*Amnesty International*” у документі IOR 53/003/2001, визначається як здатність суду будь-якої держави судити осіб за злочини, вчинені за межами її території, які не пов’язані з державою громадянством підозрюваного чи потерпілих або шкодою власним національним інтересам держави. Подібне, та до того ж попереднє тлумачення універсальної юрисдикції передбачає й Комісія ООН з міжнародного права<sup>9</sup>.

Європейський Союз (далі – ЄС) пізніше визначив на рівні аналітичних документів універсальну кримінальну юрисдикцію як затвердження однією державою своєї юрисдикції щодо злочинів, які були ймовірно вчинені на території іншої держави громадянами іншої держави проти громадян іншої держави, якщо передбачуваний злочин не становить прямої загрози життєво важливим інтересам держави, яка здійснює юрисдикцію<sup>10</sup>.

Перші документи у цій сфері, а саме Принстонські принципи універсальної юрисдикції, надані Канадою та Нідерландами до Секретаріату ООН у 2001 р.<sup>11</sup> та запропонований у 2005 р. Інститутом міжнародного права для глобальної дискусії документ “Універсальна кримінальна юрисдикція щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів”<sup>12</sup>, стали лише поштовхом для відповідної експертної діяльності ООН.

Власне пункт під назвою “Обсяг і застосування принципу універсальної юрисдикції” було уперше включено в 2005 р. до порядку денного 64 сесії Генеральної Асамблеї ООН, на прохання Танзанії від імені Групи африканських держав, і ця тематика стала щорічною та привела до серії резолюцій Генасамблеї, а саме 64/117 від 16 грудня 2009 р., 65/33 від 6 грудня 2010 р., 66/103 від 9 грудня 2011 р., 67/98 від 14 грудня 2012 р., 68/117 від 16 грудня

<sup>8</sup> Бабін, Пleshко (н 3) 9–27.

<sup>9</sup> “Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world” (*Amnesty International Publications*, October 2011) <<https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/ior530042011en.pdf>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>10</sup> The AU-EU Expert Report on the Principle of Universal Jurisdiction. 8672/09 Brussels, 16 April 2009. EU <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st08/st08672.en09.pdf>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>11</sup> Princeton Principles on Universal Jurisdiction (A/56/677 on 4 December, 2001) UN <<http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56677.pdf>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>12</sup> Universal criminal jurisdiction with regard to the crime of genocide, crimes against humanity and war crimes [rapporteur M. Christian Tomuschat]: adopted on August 26, 2005 on 17th Krakow Session of Institute of International Law. IIL <[https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005\\_kra\\_03\\_en.pdf](https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_03_en.pdf)> (accessed: 31.01.2024).

2013 р., 69/124 від 10 грудня 2014 р., 70/119 від 14 грудня 2015 р., 71/149 від 13 грудня 2016 р., 72/120 від 7 грудня 2017 р., 73/208 від 20 грудня 2018 р., 74/192 від 18 грудня 2019 р., 75/142 від 15 грудня 2020 р., 76 /118 від 9 грудня 2021 р., 77/111 від 7 грудня 2022 р. тощо. У 2021 р. Генасамблея вирішила створити робочу групу свого Шостого комітету для продовження ретельного обговорення обсягу та застосування універсальної юрисдикції та запропонувала їй розглянути питання щодо “ролі і мети універсальної юрисдикції”<sup>13</sup>.

Рівень “глобального консенсусу” щодо універсальної юрисдикції добре демонструє чергова резолюція Генасамблеї ООН від 7 грудня 2023 р. 78/113 “Обсяг і застосування принципу універсальної юрисдикції”, у якій “визначаються розбіжності у думках, виражених державами, зокрема занепокоєння щодо зловживання принципом універсальної юрисдикції чи його неналежного використання”, і міститься пропозиція державам ООН “подати до 26 квітня 2024 року інформацію та зауваження щодо охоплення та застосування універсальної юрисдикції, включаючи, залежно від обставин, інформацію про відповідні застосовні міжнародні договори, свої національні правові норми та судову практику”, для чергового звіту Генерального секретаря ООН. Утім, ця резолюція Генасамблеї водночас привітала рішення Комісії міжнародного права ООН рекомендувати включення до своєї довгострокової програми роботи теми “Універсальна кримінальна юрисдикція”, і приписала згаданій робочій групі Шостого комітету розглянути питання про “відповідні елементи робочої концепції універсальної юрисдикції”, та подати свої зауваження з цього питання<sup>14</sup>. При цьому, як констатують експерти, кількість доповідей держав, отриманих Шостим комітетом щодо універсальної юрисдикції, залишається невітійною, адже приблизно 50 держав – членів ООН періодично надавали відповідні звіти<sup>15</sup>.

Утім, ще у 2009 р. Експертна група ЄС, утворена щодо універсальної юрисдикції, дійшла висновку, що міжнародне право не надавало державам, де були скоєні злочини, безумовний пріоритет щодо розслідування і судового переслідування міжнародних злочинів. При цьому справи, які велися у межах універсальної юрисдикції, включають широке коло національних ситуацій, та що ‘деякі справи, які були наведені як докази “зловживання” універсальною юрисдикцією, навіть не ґрунтувалися на універсальній юрисдикції’. Експертна група підкреслила, що позитивне міжнародне право не визнає жодної ієрархії між різними підставами юрисдикції, які воно допускає. Таким чином, відзначають експерти ЄС, держава, яка користується універсальною юрисдикцією, наприклад, щодо злочинів проти людяності, не має жодного позитивного юридичного зобов’язання надавати пріоритет

<sup>13</sup> The scope and application of the principle of universal jurisdiction. Resolution 77/111, adopted by the General Assembly on 7 December 2022 <[https://www.un.org/en/ga/sixth/77/universal\\_jurisdiction.shtml](https://www.un.org/en/ga/sixth/77/universal_jurisdiction.shtml)> (accessed: 31.01.2024).

<sup>14</sup> The scope and application of the principle of universal jurisdiction. Resolution 78/113 adopted by the General Assembly on 7 December 2023 <<https://digitallibrary.un.org/record/4030829>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>15</sup> Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world (n 9).

щодо судового переслідування держави, на території якої сталися злочинні дії, або державі національності злочинця або жертви<sup>16</sup>.

Додамо, що відповідно до відомостей “*Amnesty International*”, станом на початок російської агресії в 2014 р. приблизно 145 держав світу, тобто близько трьох чвертей від їх загальної кількості, передбачили універсальну юрисдикцію щодо одного чи кількох із міжнародних злочинів, при цьому до 90 держав передбачали таку можливість і для злочинів, які не є міжнародними<sup>17</sup>. Експерти ЄС додають, що станом на 2009 р. у Європі універсальну юрисдикцію щодо геноциду, злочинів проти людяності та військовими злочинами визначали у національному праві кримінальні закони Бельгії, Великої Британії, Чехії, Данії, Іспанії, Ірландії, Люксембургу, Німеччини, Нідерландів, Фінляндії, Франції та Швеції. На той час здійснення універсальної юрисдикції часто підлягало правовим обмеженням, зокрема присутністю підозрюваного на території держави, яка здійснює обвинувачення, або до початку кримінального розслідування, або до початку судового провадження (наприклад, це вимагало кримінальне право Великої Британії, Данії, Ірландії, Нідерландів і Франції).

Окремі країни також потребували у національній правовій системі на дозвіл від виконавчої або спеціальної судової влади для того, щоб розпочати конкретне судове переслідування на основі універсальної чи іншої екстериторіальної юрисдикції, це зокрема Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Ірландія та Фінляндія<sup>18</sup>. У травні 2022 р. Євроюст відзначав, що “кількість нових відкритих справ про серйозні міжнародні злочини в Європі зросла на 44 % з 2016 по 2021 рік”, адже кількість фактів розслідування та переслідування злочинів геноциду, злочинів проти людяності та військових злочинів у 2021 р. охопило в Європі 3171 випадок, причому за рік було відкрито 1547 нових справ<sup>19</sup>. Європейські експерти додають, що станом на грудень 2022 р. у Європі констатувалося засудження 78 осіб за міжнародні злочини, у рамках універсальної юрисдикції, починаючи з 2015 р. Зростання статистики експерти пов’язують зі ‘співпрацею між органами прокуратури та спеціалізованими організаціями громадянського суспільства, чий розслідувальні зусилля та підтримка жертв були критично важливими для просування справ’. Також, вважають європейські експерти, ‘спеціалізовані прокурори поглиблюють свої знання щодо особливостей розслідування міжнародних злочинів, а суди протягом багатьох років вирішували на індивідуальній основі низку важливих правових питань’, але до 2022 р. такі спеціалізовані підрозділи створили лише шість країн Європи<sup>20</sup>.

<sup>16</sup> The AU-EU Expert Report on the Principle of Universal Jurisdiction (n 10).

<sup>17</sup> Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world (n 9).

<sup>18</sup> The AU-EU Expert Report on the Principle of Universal Jurisdiction (n 10).

<sup>19</sup> ‘New investigations on core international crimes increase by 44 % since 2016. Press Release’ (*Eurojust*, 23.05.2022) <<https://www.eurojust.europa.eu/news/new-investigations-core-international-crimes-increase>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>20</sup> Universal Jurisdiction Annual Review 2023 (*TRIAL International*) <[https://redress.org/wp-content/uploads/2023/04/01\\_TRIAL\\_UJAR\\_2023\\_DIGITAL\\_27\\_03.pdf](https://redress.org/wp-content/uploads/2023/04/01_TRIAL_UJAR_2023_DIGITAL_27_03.pdf)> (accessed: 31.01.2024).

Протягом 2023 р. у світі було зафіксовано понад 20 нових вироків у форматі універсальної юрисдикції, але жоден із них не стосувався подій в Україні. Утім, європейські експерти констатують, що 'звірства, вчинені після російського вторгнення в Україну, викликали безпрецедентну мобілізацію як національних органів прокуратури, так і міжнародних інституцій, таких як Міжнародний кримінальний суд' та щодо подій російської агресії 'щонайменше 11 розслідувань було відкрито в Європі та Канаді на основі універсальної юрисдикції'. Крім того, прокуратура кількох країн Європи розпочала щодо подій російської агресії "структурні розслідування", які з самого початку не були спрямовані проти конкретних осіб чи інцидентів, та скоріше вони були 'призначені для збору доказів щодо злочинів, скоєних під час збройного конфлікту, щоб дати слідчим змогу активно будувати справи на користь майбутніх кримінальних проваджень'<sup>21</sup>.

Як приклад варто навести заяву уряду Швеції, оголошену в березні 2023 р. про те що 'в рамках універсальної юрисдикції щодо серйозних міжнародних злочинів' з березня 2022 р. прокуратура Швеції проводить 'структурне попереднє розслідування' серйозних військових злочинів в Україні. Метою цього процесу було визначене 'зібрати докази, які можуть існувати у Швеції, наприклад, свідчення українських біженців'; шведський уряд додає, що 'потім докази можуть бути використані в судочинстві в Швеції, в судах інших держав або в Міжнародному кримінальному суді'<sup>22</sup>.

Як писав восени 2022 р. М. Керстен, універсальна юрисдикція повинна бути частиною рішення для розв'язання маси звірств, скоєних в Україні. Він підкреслює, що 'за останні кілька років універсальна юрисдикція пережила своєрідне відродження, особливо в Європі, де кілька держав, зокрема Франція, Швеція, Нідерланди та Німеччина, притягнули до відповідальності ймовірних винних у звірствах, скоєних під час громадянської війни в Сирії', у ситуації, коли на відміну від України, 'універсальна юрисдикція є єдиним реалістичним шляхом для сирійських жертв і тих, хто пережив міжнародні злочини, коли-небудь побачити правосуддя'<sup>23</sup>.

У цьому форматі вказане на специфіку європейських країн, які не мали до 2022 р. досвіду особливостей розслідування міжнародних злочинів, але вжили судових заходів у відповідь на звірства, скоєні в Україні, насамперед через масовий наплив українських шукачів притулку. Вказується, що прокурори Польщі, Румунії, Словаччини та Латвії, зокрема, почали збирати свідчення, щоб зберегти ключові докази для майбутніх справ. У цьому вимірі додається, що побудова міцної доказової бази з самого початку збройного

<sup>21</sup> Conflict in Ukraine and Accountability for Economic Actors: Universal Jurisdiction Increasingly Instrumental in the Fight Against Impunity (*TRIAL International*) <<https://redress.org/publication/universal-jurisdiction-annual-review-2023>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>22</sup> 'How Sweden is working to hold Russia accountable for crimes in Ukraine' (*Government of Sweden*, 30.03.2023) <<https://www.government.se/government-policy/swedens-support-to-ukraine/how-sweden-is-working-to-hold-russia-accountable-for-crimes-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>23</sup> Kersten Mark, 'Universal Jurisdiction in Ukraine: States should commit to using their own courts to address Russian atrocities' (*Justice in Conflict*, 17.10.2022) <<https://justiceinconflict.org/2022/10/17/universal-jurisdiction-in-ukraine-states-should-commit-to-using-their-own-courts-to-address-russian-atrocities>> (accessed: 31.01.2024).



конфлікту, безсумнівно, надихає, враховуючи, що однією з головних проблем для ефективного здійснення універсальної юрисдикції є плин часу, оскільки ключових свідків стає важко знайти, забувають про події або можуть померти, а документальні та інші докази втрачені або знищені<sup>24</sup>.

Професор Копенгагенського університету К. Дж. Геллер констатує, що відповідно до універсальної юрисдикції 'будь-яка держава з необхідним законодавством може переслідувати російських злочинців у своїх національних судах'. Він додає, що 'перший судовий процес над російським обвинуваченим за межами України з більшою ймовірністю відбудеться на національному рівні, ніж у Міжнародному кримінальному суді, тому що багато держав <...> дозволяють судові процеси *in absentia*'<sup>25</sup>.

М. Керстен відзначає, що 'держави повинні робити більше з ресурсами, які вони мають у своєму розпорядженні' й що 'це означає взяти на себе зобов'язання використовувати універсальну юрисдикцію вже зараз', для чого вища державна влада в європейських державах має 'чітко дати зрозуміти, що якщо російський громадянин, підозрюваний у звірствах в Україні, потрапить до їхніх держав, вони будуть переслідувати його у своїх судах'. Такий підхід, додає вказаний автор,

не буде таким дорогим, як попередні справи універсальної юрисдикції, враховуючи кількість держав, у яких тривають розслідування щодо України; ці держави можуть об'єднати ресурси, розвідувальні дані та докази, щоб зробити здійснення універсальної юрисдикції більш економічним<sup>26</sup>.

При цьому низка правозахисних структур до основних викликів застосування універсальної юрисдикції відносять дублювання відповідних проваджень у різних юрисдикціях, а також ризик порушення прав жертв, які, саме у випадку 'структурних розслідувань', явно не зможуть розраховувати на швидке вирішення їхньої проблематики попри одержаний процесуальний статус<sup>27</sup>.

Дійсно, у медіа є відомості про вирішення застосувати підхід універсальної юрисдикції щодо обставин російської агресії в Україні, який висловили правоохоронні та судові органи Естонії<sup>28</sup>, Іспанії<sup>29</sup>, Латвії, Литви<sup>30</sup>, Німеччи-

<sup>24</sup> Conflict in Ukraine and Accountability for Economic Actors: Universal Jurisdiction Increasingly Instrumental in the Fight Against Impunity (n 21).

<sup>25</sup> Heller KJ, 'Can International Law Bring a Measure of Justice to Ukraine?' (*Carnegie Corporation of New York*, 22.03.2023) <<https://www.russiamatters.org/analysis/can-international-law-bring-measure-justice-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>26</sup> Kersten (n 23).

<sup>27</sup> Verbruggen Y, 'War crimes: proponents of universal jurisdiction target multinational corporations' (*International Bar Association*, 07.07.2023) <<https://www.ibanet.org/War-crimes-proponents-of-universal-jurisdiction>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>28</sup> 'Estonia's Internal Security Service also investigating war crimes committed in Ukraine' (*The Baltic Times*, 30.03.2022) <[https://www.baltictimes.com/estonia\\_s\\_internal\\_security\\_service\\_also\\_investigating\\_war\\_crimes\\_committed\\_in\\_ukraine](https://www.baltictimes.com/estonia_s_internal_security_service_also_investigating_war_crimes_committed_in_ukraine)> (accessed: 31.01.2024).

<sup>29</sup> 'Spain opens probe into "serious violations" by Russia in Ukraine' (*The Local – Spain*, 03.03.2022) <<https://www.thelocal.es/20220308/spain-opens-probe-into-serious-violations-by-russia-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>30</sup> 'The Ministry of Justice asks the Prosecutor General's Office to launch a pre-trial investigation against Putin and Lukashenko' (*Ministry of Justice of the Republic of Lithuania*, 15.03.2022) <<https://tm.lrv.lt/en/news/>>

ни<sup>31</sup>, Польщі, Румунії, Словаччини, Швеції<sup>32</sup>, Франції<sup>33</sup> тощо<sup>34</sup>. Але станом на січень 2024 р. у відкритих джерелах практично немає відомостей навіть про приблизні результати відповідних розслідувань.

Проте основні виклики у цій сфері окреслити вже можливо; вони дійсно включають у себе вагомий ризик дублювання фабул проваджень, що стане особливо гострим питанням у випадку пред'явлення обвинувачення конкретним особам, і передбачають максимально гострий виклик стосовно реалізації процесуальних прав потерпілих, оскільки він охоплюється й зобов'язаннями перед Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, які виникають у відповідній державі, вочевидь, після порушення справи згідно з механізмом універсальної юрисдикції. Крім того було б наївно очікувати, що у цих справах агресор не буде вчиняти як масштабні процесуальні дії, що врешті-решт винесуть усі гострі справи у той самий Європейський суд з прав людини, так і застосовувати протиправні форми впливу на учасників процесу та на суд.

У цій ситуації драматичною є відсутність механізму універсальної юрисдикції у національному праві України. У вересні 2022 р., коментуючи ситуацію, у якій чотири країни, Естонія, Латвія, Литва та Німеччина, відкрили розслідування військових злочинів за універсальною юрисдикцією після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, та у якій про наміри розпочати подібні розслідування заявили Іспанія, Норвегія, Польща, Словаччина, Швеція, Швейцарія, М. Пашковський нагадав, що в Україні законопроект № 9438 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права»<sup>35</sup> був спрямований на поширення універсальної

the-ministry-of-justice-asks-the-prosecutor-generals-office-to-launch-a-pre-trial-investigation-against-putin-and-lukashenko> (accessed: 31.01.2024); 'Lithuanian prosecutors to probe filmmaker's killing in Ukraine as war crime' (*Lithuanian National Radio and Television*, 05.04.2022) <<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1662906/lithuanian-prosecutors-to-probe-filmmaker-s-killing-in-ukraine-as-war-crime>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>31</sup> Pancevski B, 'Germany Opens Investigation into Suspected Russian War Crimes in Ukraine' (*The Wall Street Journal*, 05.04.2022) <<https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-03-08/card/germany-opens-investigation-into-suspected-russian-war-crimes-in-ukraine-bNCphaIWE30f2REH8BCi>> (accessed: 31.01.2024); 'Germany launches probe into suspected war crimes in Ukraine' (*Al Jazeera*, 08.03.2022) <<https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/germany-launches-probe-into-suspected-war-crimes-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024); Borger J, 'German prosecutors handed evidence of Russian war crimes in Ukraine' (*The Guardian*, 26.10.2023) <<https://www.theguardian.com/world/2023/oct/26/german-prosecutors-evidence-russian-war-crimes-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>32</sup> 'Åklagare i Sverige utreder krigsbrott i Ukraina' (19.03.2022) <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/aklagare-i-sverige-utreder-krigsbrott-i-ukraina>> (accessed: 31.01.2024); 'Sweden launches investigation into Ukraine war crimes' (*The Local – Sweden*, 05.04.2022) <<https://www.thelocal.se/20220405/sweden-launches-investigation-into-ukraine-war-crimes>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>33</sup> 'French Prosecutors Open War-Crimes Probe in Ukraine' (*The Wall Street Journal*, 05.04.2022) <<https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-04-05/card/french-prosecutors-open-war-crimes-probe-in-ukraine-mLlqrzSeOCykvua8zfop-mLlqrzSeOCykvua8zfop>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>34</sup> Stephenson H, Dannenbaum T, 'What are War Crimes – and Will Putin Be Tried for Them?' (*The Fletcher School at Tufts University*) <<https://sites.tufts.edu/fletcherussia/what-are-war-crimes-and-will-putin-be-tried-for-them>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>35</sup> Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права від 20 грудня 2018 р. № 9438 <[https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=65266](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266)> (дата звернення: 31.01.2024).



кримінальної юрисдикції на злочини агресії, злочини проти людяності, військові злочини та геноцид.

У грудні 2019 р. було представлено новий законопроект № 2689 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права”<sup>36</sup>, який містив положення про універсальну кримінальну юрисдикцію та передбачав, що вона могла бути реалізована лише у тих випадках, коли відповідні особи перебували на території України<sup>37</sup>. Додамо, що про універсальну юрисдикцію прямо не каже й Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Великою Британією від 12 січня 2024 р., цей фундаментальний і прецедентний акт лише вказує, що сторони

прагнуть притягнути до відповідальності винних у воєнних злочинах та інших міжнародних злочинах, скоєних в Україні або проти неї, відповідно до міжнародного права, зокрема шляхом підтримки роботи Офісу Генерального прокурора України та Міжнародного кримінального суду щодо забезпечення повного та справедливого розслідування звинувачень у воєнних злочинах незалежними, ефективними та надійними правовими механізмами<sup>38</sup>.

Але саме такі двосторонні угоди мають унікальну можливість додатково врегулювати аспекти правоохоронного співробітництва у форматі реалізації принципу універсальної юрисдикції європейськими країнами.

Висновки. Відповідна процесуальна практика європейських країн стає вагомим знаряддям як розвитку феномену універсальної юрисдикції на глобальному рівні, так і забезпечення справедливості у покаранні російських злочинців. Основні виклики у цій сфері полягають у потребі підвищення ефективності міждержавної співпраці та сприянні невідворотності покарання відповідно до конвенційних обов’язків цивілізованих країн світу.

Мають бути вжиті додаткові наднаціональні механізми стосовно усунення ризиків дублювання справ; контррозвідального захисту суду й учасників процесу від посягань агресора; додаткових гарантій жертвам які отримали процесуальний статус; обміну доказовою базою та сприянням у проведенні експертиз. Формат такої міждержавної співпраці має бути втіленим у системі двосторонніх угод та в рамках колективних механізмів, насамперед під егідою Ради Європи. Окреслені аспекти, безперечно, повинні стати предметом наступних наукових досліджень.

<sup>36</sup> Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27 грудня 2019 р. № 2689 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>> (дата звернення: 31.01.2024).

<sup>37</sup> ‘Universal Criminal Jurisdiction in Ukraine. Country’s legal community is putting public pressure on the prosecutor general, the president’s office and the government to incorporate principles’ (*Institute for War & Peace Reporting*, 2009. 2022) <<https://iwpr.net/global-voices/universal-criminal-jurisdiction-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).

<sup>38</sup> UK-Ukraine Agreement on Security Co-operation (12.01.2024) <<https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-agreement-on-security-co-operation>> (accessed: 31.01.2024).

## REFERENCES

### Bibliography

#### *Journal articles*

1. Babin B, Pleshko E, 'Universalna yurysdyktsiia u kryminalnomu pravi v umovakh hibrydnoi viiny: Rosiiska propahanda ta mizhnarodni standarty' (2015) 8 Visnyk prokuratury 9–27.
2. Bazov O, 'Universalna yurysdyktsiia v diialnosti Mizhnarodnykh kryminalnykh sudiv' (2020) 10 Yurydychna Ukraina 42–7.
3. Haidei K, 'Spivvidnoshennia katehorii mizhnarodnoho prava: universalna kryminalna yurysdyktsiia, zlochyny jus cogens ta zobov'iazannia erga omnes' (2015) 7 Almanakh mizhnarodnoho prava 124–32.

#### *Theses*

4. Chubinidze O, 'Universalna yurysdyktsiia v mizhnarodnomu kryminalnomu pravi' (avtorefdys d-ra filosof) 18.

#### *Newspaper articles*

5. 'Åklagare i Sverige utreder krigsbrott i Ukraina' (19.03.2022) <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/aklagare-i-sverige-utreder-krigsbrott-i-ukraina>> (accessed: 31.01.2024).
6. Borger J, 'German prosecutors handed evidence of Russian war crimes in Ukraine' (*The Guardian*, 26.10.2023) <<https://www.theguardian.com/world/2023/oct/26/german-prosecutors-evidence-russian-war-crimes-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
7. 'Estonia's Internal Security Service also investigating war crimes committed in Ukraine' (*The Baltic Times*, 30.03.2022) <[https://www.baltictimes.com/estonia\\_s\\_internal\\_security\\_service\\_also\\_investigating\\_war\\_crimes\\_committed\\_in\\_ukraine](https://www.baltictimes.com/estonia_s_internal_security_service_also_investigating_war_crimes_committed_in_ukraine)> (accessed: 31.01.2024).
8. 'French Prosecutors Open War-Crimes Probe in Ukraine' (*The Wall Street Journal*, 05.04.2022) <<https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-04-05/card/french-prosecutors-open-war-crimes-probe-in-ukraine-mLlqrzSeOCykvua8zfop-mLlqrzSeOCykvua8zfop>> (accessed: 31.01.2024).
9. 'Germany launches probe into suspected war crimes in Ukraine' (*Al Jazeera*, 08.03.2022) <<https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/germany-launches-probe-into-suspected-war-crimes-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
10. Heller KJ, 'Can International Law Bring a Measure of Justice to Ukraine?' (*Carnegie Corporation of New York*, 22.03.2023) <<https://www.russiamatters.org/analysis/can-international-law-bring-measure-justice-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
11. 'Lithuanian prosecutors to probe filmmaker's killing in Ukraine as war crime' (*Lithuanian National Radio and Television*, 05.04.2022) <<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1662906/lithuanian-prosecutors-to-probe-filmmaker-s-killing-in-ukraine-as-war-crime>> (accessed: 31.01.2024).
12. Pancevski B, 'Germany Opens Investigation into Suspected Russian War Crimes in Ukraine' (*The Wall Street Journal*, 05.04.2022) <<https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-03-08/card/germany-opens-investigation-into-suspected-russian-war-crimes-in-ukraine-bNCphaIWE30f2REH8BCi>> (accessed: 31.01.2024).
13. 'Spain opens probe into "serious violations" by Russia in Ukraine' (*The Local – Spain*, 03.03.2022) <<https://www.thelocal.es/20220308/spain-opens-probe-into-serious-violations-by-russia-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
14. Stephenson H, Dannenbaum T, 'What are War Crimes—and Will Putin Be Tried for Them?' (*The Fletcher School at Tufts University*) <<https://sites.tufts.edu/fletcherrussia/what-are-war-crimes-and-will-putin-be-tried-for-them>> (accessed: 31.01.2024).
15. 'Sweden launches investigation into Ukraine war crimes' (*The Local – Sweden*, 05.04.2022) <<https://www.thelocal.se/20220405/sweden-launches-investigation-into-ukraine-war-crimes>> (accessed: 31.01.2024).

## Websites

16. 'Conflict in Ukraine and Accountability for Economic Actors: Universal Jurisdiction Increasingly Instrumental in the Fight Against Impunity' (*TRIAL International*) <<https://redress.org/publication/universal-jurisdiction-annual-review-2023>> (accessed: 31.01.2024).
17. 'How Sweden is working to hold Russia accountable for crimes in Ukraine' (*Government of Sweden*, 30.03.2023) <<https://www.government.se/government-policy/swedens-support-to-ukraine/how-sweden-is-working-to-hold-russia-accountable-for-crimes-in-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
18. Kersten M, 'Universal Jurisdiction in Ukraine: States should commit to using their own courts to address Russian atrocities' (*Justice in Conflict*, 17.10.2022) <<https://justiceinconflict.org/2022/10/17/universal-jurisdiction-in-ukraine-states-should-commit-to-using-their-own-courts-to-address-russian-atrocities>> (accessed: 31.01.2024).
19. 'New investigations on core international crimes increase by 44 % since 2016. Press Release' (*Eurojust*, 23.05.2022) <<https://www.eurojust.europa.eu/news/new-investigations-core-international-crimes-increase>> (accessed: 31.01.2024).
20. 'The Ministry of Justice asks the Prosecutor General's Office to launch a pre-trial investigation against Putin and Lukashenko' (*Ministry of Justice of the Republic of Lithuania*, 15.03.2022) <<https://tm.lrv.lt/en/news/the-ministry-of-justice-asks-the-prosecutor-generals-office-to-launch-a-pre-trial-investigation-against-putin-and-lukashenko>> (accessed: 31.01.2024).
21. 'Universal Criminal Jurisdiction in Ukraine. Country's legal community is putting public pressure on the prosecutor general, the president's office and the government to incorporate principles' (*Institute for War & Peace Reporting*, 20.09.2022) <<https://iwpr.net/global-voices/universal-criminal-jurisdiction-ukraine>> (accessed: 31.01.2024).
22. Universal criminal jurisdiction with regard to the crime of genocide, crimes against humanity and war crimes [rapporteur M. Christian Tomuschat]: adopted on August 26, 2005 on 17th Krakow Session of Institute of International Law. IIL <[https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005\\_kra\\_03\\_en.pdf](https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_03_en.pdf)> (accessed: 31.01.2024).
23. Universal Jurisdiction Annual Review 2023 (*TRIAL International*) <[https://redress.org/wp-content/uploads/2023/04/01\\_TRIAL\\_UJAR\\_2023\\_DIGITAL\\_27\\_03.pdf](https://redress.org/wp-content/uploads/2023/04/01_TRIAL_UJAR_2023_DIGITAL_27_03.pdf)> (accessed: 31.01.2024).
24. 'Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world' (*Amnesty International Publications*, October 2011) <<https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/ior530042011en.pdf>> (accessed: 31.01.2024).
25. Verbruggen Y, 'War crimes: proponents of universal jurisdiction target multinational corporations' (*International Bar Association*, 07.07.2023) <<https://www.ibanet.org/War-crimes-proponents-of-universal-jurisdiction>> (accessed: 31.01.2024).

Anna Prykhodko

### UNIVERSAL JURISDICTION OVER INTERNATIONAL CRIMES, COMMITTED IN UKRAINE

ABSTRACT. The current challenges of the legal response to international crimes committed during large-scale Russian aggression have exacerbated the issue of the application of universal jurisdiction mechanisms in the global legal dimension and in the context of the domestic legal system and aspects of comparative jurisprudence.

The investigation of relevant crimes in the national criminal jurisdiction of third countries, which was announced by the authorities of Estonia, Lithuania, Germany, France, Sweden and others during the last two years, is of particular relevance in a situation, where there is still no information in open sources in Ukraine about systematic court decisions in proceedings related to aggression, ecocide and genocide, and there is an accumulation of decisions on war crimes in accordance with Article 438 of the Criminal Code of Ukraine regarding violations of the laws and customs of war.

Анна Приходько

In addition, the existing proceedings at the International Criminal Court will probably not cover all persons, who have committed relevant international crimes, and currently there is still a doctrinal and political discussion regarding the formation of a special supranational or “internationalized” tribunal for the crime of aggression.

The January decision of the International Court of Justice in the case “Ukraine v. Russia” regarding the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (in the occupied Crimea) and the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (regarding hostilities in the East of Ukraine) on the events that preceded the large-scale Russian invasion, shows that not all aspects of the aggressor’s responsibility can be resolved at the appropriate interstate level.

The article outlines the reflection of the category of universal jurisdiction in international law and in the modern practice of European countries, primarily in relation to cases in Ukraine, committed by persons, controlled by the Russian Federation.

The author emphasizes that this practice becomes a powerful tool both for the development of the phenomenon of universal jurisdiction at the global level and for ensuring justice in the punishment of Russian criminals. The main challenges in this area are outlined, which consist in the need to increase the efficiency of interstate cooperation and promote the inevitability of punishment in accordance with the conventional obligations of civilized countries of the world.

KEYWORDS: aggression; ecocide; genocide; international crimes; universal jurisdiction; war crimes.